

(20. XI. 1813.—7. III. 1891. Ob stopetdesetletnici rojstva)

Stopetdesetletnico rojstva največjega slovenskega jezikoslovca in nesporno najpomembnejšega slavista, kar jih je doslej živelo, praznujemo v času, ki globoko razume njegovo iskanje in delo, saj se moderna prizadevanja v stroki čudovito ujemajo z njegovimi. Naša doba išče sinteze na vseh področjih slavističnega raziskovanja in se trudi za harmonično rast celotnega kompleksa stroke. Seveda ustvarja danes na tisoče delavcev v številnih znanstvenih središčih z neprimerno bolj bogatim gradivom, kakor ga je imel nekoč na razpolago naš veliki rojak, ki je malodane vse delo opravil sam.

Brez nasilja lahko razdelimo dosednji razvoj slavistike na tri okvirna razdobja. Prvo je bilo domoljubno zbirateljsko in je pripravljalo temelje. Tudi iz tega časa poznamo velika imena kakor Dobrovský, Kopitar ali Vostokov, ki jih ne smemo podcenjevati, toda široki sklop lingvistike je moral najprej dozoriti, preden je vse to začetno zbiranje našlo svoje trdne osnove. To pa je omogočil šele gigantski razvoj jezikoslovnih ved sredi preteklega stoletja in z njim začenja v slavistiki drugo, Miklošičevo razdobje. Vseh šestinštirideset let svojega publicističnega delovanja je bil osrednja osebnost v stroki. Povezal je slavistiko s sodobnim jezikoslovjem in njegove izsledke je presajal na slovansko gradivo. Zajel je pri tem vsa področja, kamor je segala znanstvena misel, sam zbiral gradivo, ga sam analiziral in obdeloval do zaključnih sintez, med katerimi so nekatere zadostovale kar za sto let. Tretje, pomiklošičevsko obdobje v slavistiki se je posvetilo samo tistim problemom, pri katerih je bil Miklošič šibak ali ni razpolagal z zadovoljivim gradivom. Omejilo se je na podrobne raziskave v glasoslovju, na historične gramatike posameznih slovanskih jezikov in na dialektologijo. Šele zadnjih nekaj desetletij se začenja oblikovati novo obdobje, ko se slovansko jezikoslovje spet vrača k celoti in povezuje izsledke detajlnih dolgotrajnih raziskovanj v nove, sodobne sintetične zaključke.

To ni samo priložnostna ocena, ampak mnenje, ki se je počasi izoblikovalo in ustalilo v strokovnih krogih. Miklošičevo ime je postalo pojem. Obledeli so stari očitki in malenkostna nasprotja, razvoj je pokazal, kaj je imel Miklošič prav in kje se je motil. Danes nas zanima samo stanje vede na začetku in na koncu njegovega posega in vse tisto, kar je še vedno uporabnega v njegovem delu, ki je naravnost nepojmljivo po svojem obsegu. Težko je verjeti, da je vse to zmogel en sam človek. Celotni zbrani spisi, ki jih bomo morali v doglednem času začeti izdajati, da nas ne bodo drugje prehiteli, bi dosegli okoli petdeset knjig po petsto strani. Dodajmo k temu še obsežno, po večini neobjavljeno, vendar kulturno zgodovinsko važno korespondenco ter številne njegove predloge, poročila, mnenja in ocene, ohranjene v dunajskih arhivih. Kar je pri Miklošiču zastarelega, ne zmanjšuje vrednosti vsega, kar je še vedno živo. S petimi svojimi najboljšimi knjigami, ki so še danes nepogrešljiv vademecum vsakega raziskovalca, s slovanskim besedotvorjem, sintakso, imenoslovjem, s cerkvenoslovanskim in etimološkim slovarjem, si je Miklošič pridobil pravico,

da ponatisnemo vse, kar je važno za pot, po kateri se je prikopal do tako sijajnih rezultatov.

Pri Miklošiču ne moremo govoriti samo o izredni nadarjenosti, naravnost osupljivi delavnosti in ekspeditivnosti, ampak tudi o redki sreči. Usoda ga je izbrala, da je bil v pravem času pravi mož na pravem mestu. Že njegov prvi javni nastop pomeni mejnik v slavistiki.

Kakor večina nacionalnih ved se je tudi jezikoslovje spočelo v času zgodnje romantike. Potrebovalo pa je dolga desetletja, da je našlo pogoje za uspešno rast. Nato pa se je naglo povzpelo med vodilne vede devetnajstega stoletja. V letih 1833—1852 je izdajal hamburški profesor švicarskega porekla Franz Bopp svojo »Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litauischen, Gotischen und Deutschen«, s katero je položil temelje komparativni metodi v jezikoslovju, ki se je izkazala za tako uspešno, da je skoraj za sto let prevladala v lingvistiki. To seveda ni bil šele prvi Boppov spis, ampak končni rezultati več desetletnega dela, poleg tega pa je imel tudi ta genialni Švicar svoje predhodnike. Naj omenim med njimi Friedricha Schlegela, ki je Evropo seznanil s sanskritom in s kulturnimi vrednotami stare Indije ter Jacoba Grimma, utemeljitelja historično raziskovalne metode v nemški gramatiki. Vsa ta skupna prizadevanja so sprožila pravi plaz v lingvistiki in po Miklošičevi zaslugi se je slavistika takoj vključila v nastajanje nove vede.

Leta 1838 se je slučajno znašel na Dunaju novopečeni doktor prava, ki še ni odkril svojega pravega poklica. Univerzo je končal v Gradcu, vendar ga je bolj kakor pravo pritegnila filozofija. Navduševal se je za Kanta in hlastno posegal po vsem, kar se je tikalo antike in razvoja idej. Ko so odklonili njegovo prošnjo za profesorja filozofije v Innsbrucku, se je preselil na Dunaj, kjer je srečanje s Kopitarjem in še nedokončanim Boppovim delom dopolnilo vse tisto, kar je že prej spoznal.

To je bilo zanj odločilnega pomena. Takrat že postarni Kopitar ga je vzljubil kakor sina in ga je skušal pridobiti in vzgojiti za svojega naslednika v dunajski dvorni knjižnici. Kopitar je bil usmerjen v slavistiko in na Balkan. Pod njegovim vodstvom je Miklošič dopolnjeval svoje znanje balkanskih jezikov in se poglobljal v slavistične filološke študije. Vse to pa so oplodile Grimmove in Boppove ideje, ki jim Kopitar sam ni bil več kos. Čez šest let se je čutil vsestransko pripravljenega. Leta 1844 je objavil najprej svoj znanstveni prvenec, dopolnilno kritiko Boppovega dela pod naslovom »Sanskrit und Slawisch«, nato pa sprejel službo v dunajski dvorni knjižnici in že čez nekaj mesecev podedoval velik del dolžnosti in naslovov starega mojstra.

Že s svojo prvo kritiko je zaslovel. Bopp je šele naknadno pritegnil k svojim komparacijam tudi slovanske jezike, o katerih je imel pomanjkljive informacije. Miklošič je prepričljivo opozoril na celo vrsto glasoslovnih zakonitosti med obema jezikovnima skupinama, dokazal pa tudi globoko morfološko sorodnost obeh struktur in s tem važnost slovanščine za komparativistične rekonstrukcije. Odslej ni več izšla nobena resna komparativistična študija, ki ne bi operirala tudi s slovanskim gradivom. Ne smemo pa uspeha Miklošičevega prvenca presojati samo s strokovnimi merili. Ostal bi le inteligenčna aplikacija novih, še ne dovolj razvitih metod na slavistiko, če ne bi nova smer v lingvistiki pravkar osvajala svet. Komparativistika je prevrednotila vsa starejša, ustaljena stališča do posameznih jezikov, vsaka nova najdba v eni jezikovni sferi je pomenila obogatitev poznanja za vse druge. Slovansko gradivo pa je

moglo postati dostopno novi vedi šele po vsestranski kritično historični obdelavi. Zato v svetu niso sprejeli Miklošiča samo z živahnim zanimanjem, ampak so od njega pričakovali in celo zahtevali, naj vse to opravi čimprej.

Miklošič je izpolnjeval vse pogoje, da bi se lahko razvil v odličnega komparativista. Vendar najdemo med njegovimi kasnejšimi publikacijami le malo prispevkov, ki bi jih mogli pripisati novi lingvistični smeri. Izbral si je vlogo posrednika. Neumorno je hitel in zalagal strokovne kroge s takšnimi slavističnimi deli, ki bi bili v duhu časa uporabni za celotno lingvistiko. Premalo vemo o njegovem osebnem doživljanju in čustvovanju, da bi mogli kaj več kakor samo ugibati, kako se je izoblikoval njegov delovni program in zakaj je razvil tako mrzlično publicistično aktivnost. Za površnega opazovalca je Miklošič morda samo napol izrojen Slovenec, ki je pisal ponajveč nemško, se oženil z Nemko in dopustil, da sta se njegova sinova izgubila v tujem jezikovnem okolju. Vendar je za njegovim delom mogoče zaslutiti globokega slovenskega in slovanskega patriota, ki je odkril pot, kako lahko s svojim delom največ koristi svojemu in z njim tudi vsem drugim nesvobodnim slovanskim narodom.

Vsaj po bridkih skušnjah z revolucijo leta 1848, ko je Miklošič opustil vsako drugo dejavnost in se posvetil samo še znanosti, lahko govorimo o nekem posebnem slovanskem konceptu v njegovem delu. Pravičen je bil vsem, najbolj pa tistim, ki so šele iskali svojo pravico. Za to pričajo študije o srbsčini in bolgarščini, znanstvena pozornost, ki jo je posvečal zapostavljenim jezikom, kakor na primer ukrajinščini, trdovratno vztrajanje pri zgrešeni Kopitarjevi panonski teoriji, da je slovenščina neposredni potomec cerkvene slovanske, boj za znanstveno resnico v primeru Hankovih ponaredb in njegova neumorna skrb za dvig ravni ne samo slovenskega, ampak tudi vsega avstrijskega šolstva. Vse to bi bilo treba šele natančneje preiskati. Pri njem ne moremo več govoriti o avstroslavizmu v starem duhu Kopitarja in Palackega, ampak o globokem humanizmu, ki veruje v razvoj in polaga zanj temelje po svojih skromnih močeh. Nasprotnikov ni imel samo v Moskvi, v Pragi in v Zagrebu, ampak tudi v Ljubljani.

Vse to se da potegniti seveda šele iz kasnejšega Miklošičevega znanstvenega koncepta. V prvih petih letih, ko je bil Kopitarjev naslednik v dvorni knjižnici, prevladujejo med njegovimi spisi filološke edicije. Morda se je z njimi oddolžil Kopitarjevemu spominu. Omeniti pa je treba »Radices linguae slovenicae veteris dialecti«, ki jih je pripravil že istočasno s kritiko Boppa in so izšli prihodnje leto v Leipzigu. To je prvi zarodek slovanskega etimološkega slovarja, ki seveda še niti oddaleč ne doseza dokončne redakcije, kakršno je izdal čez štirideset let. Dobro je pa služil razvijajoči se komparativistiki. Zanimiva je tudi njegova druga kritika »Altslavisch«, kjer je proti Vostokovu dokazoval starost panonskih cerkvenoslovanskih tekstov pred staroruskimi.

Miklošič ni rad pisal kritik in razen teh dveh najdemo v njegovem kasnejšem opusu samo še tri manj pomembne. Prvi dve pa sta zarodka njegovih kasnejših sintetičnih del in nam odpirata pogled v razumevanje njegovega ustvarjalnega procesa. Bil je oster in logičen mislec, ki so se mu sproti ob analizah porajali sintetični pogledi in z njimi je hitel naprej. Zato njegove filološke edicije ne pomenijo nobenega napredka. Zanj je bilo vse to samo surovo gradivo, s katerim je izgubil le toliko časa, da ga je temeljito spoznal.

Vihar marčne revolucije je tudi Miklošiča za nekaj časa potegnil v svoj vrtinec. Takrat je bil že znana in spoštovana osebnost. Dunajska akademija

znanosti ga je pravkar predlagala za dopisnega člana in v publikacijah akademije so že tiskali njegove prve študije. Izvolili so ga za predsednika društva Slovenija, sodeloval je pri formuliranju slovenskega nacionalnega programa in uveljavil se je celo kot poslanec v revolucionarnem parlamentu, dokler ga niso v Kromeržu razpustili. Nekaj časa je prevajal državni zakonik v slovenščino, zdi se pa, da z njegovim prevodom doma niso bili zadovoljni. Gotovo ni bil rojen za politika in veliko razočaranje dobe je znal utopiti v žilavem delu.

Nekaj drobtinic so takrat avstrijski Slovani vendarle dosegli in Miklošiču osebno je bila sreča naklonjena. Na pobudo grofa Stadiona, ki je spoznal Miklošiča v parlamentu, je dunajska univerza nalašč zanj ustanovila katedro slavistike, ki je bila med prvimi v neslovanskih deželah. Nekaj let preje je francoski minister Cousin ustanovil na Collège de France podobno katedro za velikega poljskega pesnika Mickiewicza in v šleziji Breslavi je nekaj časa zasedal takšno mesto češki pesnik Čelakovský. Miklošič pa je bil znanstvenik, svojo nalogo je razumel bistveno drugače in je kmalu razvil na Dunaju najvažnejše središče slavističnih in kasneje tudi balkanističnih študij. Že po enem letu je bil imenovan za rednega profesorja in kmalu nato za rednega člana akademije, ki je še med revolucijo razpisala posebno nagrado za primerjalno slovnico slovanskih jezikov.

Pri tem načrtu je gotovo sodeloval tudi Miklošič sam, saj razen njega ni bilo nikogar, ki bi se mogel lotiti takšnega dela. Profesura mu ni povzročala resnejših težav, saj je moral začeti z osnovami in sodobniki trdijo, da so bila njegova predavanja dolgočasna. Že v prvem letu je napisal za študente serijo učbenikov s cerkvenoslovanskim slovarjem vred, nato pa je ves svoj čas posvetil primerjalni slovnici, ki jo prištevamo med njegove najpomembnejše stvaritve. Leta 1852 je dokončal njen prvi del »Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen«, za katerega je požel dunajsko nagrado, čez štiri leta pa že tretji del »Formenlehre«, ki ga je nagradila francoska akademija.

Danes teh dveh delov ne cenimo tako visoko, kakor so ju v njegovem času. Miklošič sam ni bil zadovoljen z njima in ju je čez dvajset let temeljito predelal in dopolnil z novim gradivom. Ni pa več spreminjal metodične zasnove, ki še ni primerjalna v današnjem smislu besede. Drugi del »Stammbildungslehre«, ki je izšel leta 1875 in četrti del »Syntax« izdana prvič v zvezkih od leta 1868—1874 in drugič v obsežni samostojni knjigi 1883, pa spadata ne samo med najboljše, kar je Miklošič napisal, ampak tudi med najboljše, kar imamo s teh področij do danes v slavistiki na razpolago.

Po njem ni nihče več poskušal napisati tako obsežno zamišljene primerjalne slovnice slovanskih jezikov, čeprav ne bi bilo zanj več treba opraviti toliko pionirskega dela. Takšna, kakršna je, nam še danes dobro služi in celo v prvih dveh, zgodnjih knjigah najde raziskovalec še vedno dragocene, neizkoriščene migljaje in opozorila. Miklošič ni imel v strokovni literaturi na razpolago nobenega drugega vzorca razen Grimmov nemške slovnice, zato je posamezne slovanske jezike nanizal drugega poleg drugega, začeni s cerkvenoslovenščino in je o vsakem podal zgoščeno sliko historičnega razvoja do današnjega stanja. Za takratni čas to ni bila pomanjkljivost, saj bi vsaka druga zasnova zahtevala najprej podrobnih historičnih gramatik vseh slovanskih jezikov, kakršnih še danes nimamo. Le v glasoslovju smo se pomaknili bistveno naprej, ni pa slučaj, da je večina novejših primerjalnih slovníc obtičala pri prvem, glasoslovnem delu. Niti v morfologiji prava komparativna metoda še ni

mogoča, saj še vedno odkrivamo nova, presenetljiva dejstva v historični in dialektični morfologiji v posameznih slovanskih jezikih. V zadnjih dveh knjigah primerjalne slovnice pa se je uveljavil Miklošičev izredni raziskovalni duh. Pozna se jim, da jih je napisal najboljši poznavalec slovanskih tekstov in slovanske leksike skoraj že proti koncu svojega ustvarjalnega zagona.

Miklošič je bil realist, ki ni zaupal špekulacijam in rekonstrukcijam. Sprejel je samo, kar je bilo nedvomno, smiselno in logično. Pri njem so vsi podatki avtentični. Kadar je zaslutil, da bi mu kaj pomagalo do večje jasnosti, se je brez pomislekov lotil popolnoma novih področij raziskovanja, čeprav so bila tako obširna, da bi že sama zahtevala zase posebno življenje. Res je bilo vse povezano med seboj, vendar bi se vsak normalen delavec obotavljal, če bi bilo treba zaradi nekaj nejasnosti pri sufiksih preiskati celotno slovansko imenoslovje in ves skupni izrazni fond. Miklošič je vse to opravil nekako mimogrede, vendar tako temeljito, da je svoje naslednike v slavistiki naravnost ohromil. Danes bi se skoraj upali reči o njem, da je bil pomembnejši leksikolog kakor gramatik.

Ker si je sproti izpisoval vse, kar je prebral, je že na začetku svoje poti razpolagal z zavidanja vrednim leksičnim gradivom, ki ga je nato še desetletja dopolnjeval. Na koncu je nastal iz tega »Lexicon palaeoslovenico — graeco — latinum«, ki je začel izhajati v zvezkih leta 1862. Do danes je to najbolj bogati cerkvenoslovanski historični slovar. Šele nedavno je začel v Pragi izhajati novi, medtem ko za balkansko cerkvenoslovansčino organizirajo komaj prve priprave.

V leksikologiji je hodil Miklošič svojo posebno, neodvisno pot. V komparativistiki se je neposredno po Boppu razvilo pretirano korensko etimologiziranje, ki je grozilo, da bo postavilo na laž sijajne začetne izsledke. Temu so se po eni strani uprli mladogramatikiki, ki so priznavali samo strogo regularen glasoslovni razvoj, po drugi strani pa številni predhodniki novejših smeri v jezikoslovju, ki so se uveljavile šele v dvajsetem stoletju. Miklošiča moramo prištevati k predhodnikom lingvistične stratigrafije. Odklanjal je korensko etimologiziranje, a tista drobna peščica jasnih in glasoslovno regularnih indoevropskih besed v slovanščini ni zadostovala za solidno rekonstrukcijo. Danes vemo, da ima slovanščina skoraj dve tretjini več sufiksov, kakor vsi drugi indoevropski jeziki skupaj. Približno stanje je 90 proti 140. Zato je Miklošič najprej pomislil na adstrat in skušal izločiti vse, kar ni po poreklu slovansko. Prva obsežna študija po tej, lahko bi rekli »izločitveni« metodi so bile »Fremdwörter in den slavischen Sprachen« iz leta 1867, ki pa je šele ogrodje obsežnih Miklošičevih del o življenju in popotovanju besed. Preiskal je slovanske izposojenke v madžarščini, romunščini, albanščini, novi grščini in deloma tudi v litavščini. Ker ga je vprašanje adstrata razumljivo tudi teoretično zanimalo, se ni omejil samo na slovansko sosedstvo. Posebno študijo je posvetil romanskim izposojenkam v albanščini, še bolj pa so ga pritegnila ciganska narečja po Evropi, katerim je posvetil vsega skupaj sedemnajst razprav in člankov. Bila so idealno področje za študij selitve besed. Sledila je serija razprav o turanskih vplivih na slovanske in na balkanske jezike, kjer je ugotovil dve razdobji turanskih vplivov in zmotil se je samo pri datiranju predzgodovinskega obdobja, ki ga je postavil v začetke našega štetja, v novejši dobi pa ga je Vasmer korigiral za štiristo let. Prištejmo k temu še monografije o krščanski terminologiji pri Slovanih in o imenih slovanskih mesecev, kjer je prvi opozoril na lingvistične kalke, pa bomo dobili skromno predstavo o miselnih poteh, ki so vodile Miklo-

šiča pri njegovem široko zasnovanem, največkrat pionirskem raziskovanju labirinta slovanskega izraznega fonda.

S tem so tesno povezane tudi njegove imenoslovne študije. Izdal je štiri v letih 1860—1874, ki tvorijo skupaj celoto in pomenijo dovršeno analizo osnov in oblik skupnega slovanskega imenskega fonda. Dlje kakor pol stoletja se k tem izvajanjem ni dalo dostaviti ničesar bistveno novega, zato se je vse slavistično imenoslovje izživljalo le na področju substitucij in predslovanskega substrata, v kolikor ni zašlo v amatersko epigonstvo. Miklošič je dokazal, da so pri vseh Slovanih v rabi enaka imenotvorna sredstva, da prevladujejo pri njih posesivne izvedenke iz antroponimov, ki se pojavljajo na vsem področju slovanske razselitve in isto velja tudi za druge toponimične baze, ki jih je podrobno analiziral po poreklu in po strukturi tvorbe. Šele v najnovejšem času se je slavistika toliko opomogla, da z neprimerno bolj bogatim gradivom podrobno dopolnjuje ta neizpodbitni Miklošičev okvir.

V nekem določenem smislu so bile vse to predštudije za drugi del primerjalne slovnice, posvečen slovanskemu besedotvorju. Obenem pa tudi pripravljala dela za »*Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*« v letu 1883, s katerim je Miklošič dosegel svoj zadnji vrh in izpolnil svoj življenjski program. V njem je zajel skupni slovanski izrazni fond brez ozira na poreklo. Še danes vzbuja naše spoštovanje način, kako je Miklošič grupiral besedne družine. Njegove bogate leksikološke skušnje so mu pomagale, da je neštetokrat pravilno povezal med seboj besede, ki bi se jih šele moderna semantika, podprta z ekspresivno fonetiko in globokim poznavanjem razmerja med besedami in stvarmi drznila povezovati v celoto. Treba je vzeti samo koga od sodobnikov, na primer Matzenauerja, ki je na primer za slovensko *a d o f* iskal drugačno razlago kakor za *v o d e b*, ali Daničiča, ki je samo leto prej izdal svoje »*Korijene*«, da se zavemo, kako visoko stoji Miklošič nad njimi in kako blizu je modernemu pojmovanju. To je edini etimološki slovar iz prejšnjega stoletja, ki v njem še vedno povečini vse drži in ga še danes s pridom uporabljamo. Seveda navaja neslovansko sorodstvo samo tam, kjer je nedvomno, največkrat se zadovolji le z istovetnimi litavskimi tvorbami. A četudi bi bil brez etimologij, bi bil to še vedno vzoren slovar praslovanskega izraznega fonda. Slavistika ni potrebovala drugega in drugačnega do zadnjih let, ko se poleg množice etimoloških slovarjev posameznih slovanskih jezikov pojavljajo tudi prvi načrti praslovanskih slovarjev.

Ta velika dela so Miklošiča idejno izčrpala, ni pa še usahnila njegova izredna plodnost. V zadnjih letih svojega življenja je objavil še serijo študij s področja južnoslovanske etnografije. Tudi tukaj je razpolagal z bogatim gradivom, kljub temu se jim pozna, da ni genija, ki bi bil povsod enako močan. Nikogar več ni bilo po njem, ki bi slavistiko zajel tako na široko v smislu starega pomena izraza »*filologija*«, kar je obsegalo vse od zgodovine in etnografije do jezikoslovja. Najprej je izpadla iz tega sklopa zgodovina. Miklošič ji je zapustil vzorna »*Monumenta serbica*« poleg nekaterih manj pomembnih razprav. Literarno zgodovino in etnografijo je povezoval še Miklošičev rojak in učenec Matija Murko, toda niti lingvistike same ni po Miklošiču nihče več gojil v tako širokem obsegu. Balkanistika se je osamosvojila že proti koncu Miklošičevega življenja, slavistika pa je razpadla na vrsto specializacij, ki jih je vedno več in so vedno manj povezane med seboj. Zato ni nikogar več, ki bi bil sposoben v celoti oceniti Miklošičevo delo. Iz tujih virov lahko sklepamo, da uživa v

romunski in v albanski filologiji prav takšen pionirski sloves kakor v slavistiki. Njegove turkološke študije citirajo še danes vsa strokovna dela s tega področja. Globoko je posegel tudi v novogrško filologijo, ciganska narečja so pa svet zase, o katerem današnji slavisti skoraj nič ne vemo.

Presenetljivo pa je, da Miklošiča ni lahko oceniti niti kot slovenista. Slovenščini je posvetil primerno mesto v primerjalni slovnici. To poznamo in rodovi slovenistov so njegove podatke s pridom uporabljali. Izdal je štiri slovenska berila za višje gimnazije, v katerih je celo nekaj malega njegovih lastnih sestavkov in prevodov. O vsem drugem smo pa slabo informirani. Ni se ohranila njegova »Prošnja za nabiranje manj znanih slovenskih besed in navodilo za zbiranje«, ki ga je po lastni izjavi v Novicah 1852. leta razposlal po Sloveniji. Prav tako se je izgubilo njegovo rokopisno gradivo za slovenski slovar, ki ga je kasneje velikodušno posodil Pleteršniku in je omenjen med viri njegovega slovarja. Po Pleteršnikovi oceni je bila podlaga Murkov slovar, pomnožen z izpiski iz starejše literature in z med narodom nabranim gradivom. Če ga je Pleteršnik sploh uporabil, je storil to dokaj površno, ker najdemo v Miklošičevih leksikoloških spisih številne slovenske besede, ki jih ne zaznamuje noben slovar. Zdi se, da je od Čafa dalje, ki je edini javno nastopil proti Miklošičevi panonski teoriji, pri nas doma naraščala skrita opozicija proti dunajskemu velikanu, ki je s svojo, žal preveč vulgarizirano slavo nehote povzročil pretirano slavizacijo knjižne slovenščine.

Nihče ni mogel ničesar očitati Miklošičevemu slovenskemu čustvovanju. Hrvatom se je za dolgo zameril, ker je proglasil kajkavce za Slovence in štokavce za Srbe. S pieteto je spremljal vse, kar je bilo slovenskega. Začel je izdajati Kopitarjeve zbrane spise. Po sto letih se je na drugo knjigo zmogla slovenska akademija. Ker pa je do smrti povezoval moderno slovenščino s »starioslovenščino«, kot se v njegovi terminologiji imenuje cerkvenaslovanščina, je v njegovem opusu vse polno slovenističnih reminiscenc in opozoril, ki jih do danes ni še nihče sistematično ekscerpiral. Zanj je bila slovenščina izhodišče in merilo presojanja v slavistiki. Danes slutimo, da ga je zavedlo nešteto arhaizmov v slovenski leksiki, medtem ko so druga arhaična slovanska obrobna področja šele kasneje prišla v znanstveno evidenco. Ni pa osebno zakrivil, da je postal *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, ki je začel izhajati leta 1862, osnova slovenskemu pravopisu, ki smo ga sto let uporabljali in ga hočejo šele zadnji čas nadomestiti z bolj slovenskim. V brezupni situaciji, kdaj naj pišemo -l- in kdaj -v-, se je najprej Levstik in za njim drugi oprl na Miklošičev »pseudoslovenski« slovar. Saj je Miklošič v njem poleg vseh takrat znanih glagolskih in cirilskih rokopisov do osemnajstega stoletja s področja balkanskih Slovanov upošteval celo Megiserja. Kjer je v Miklošiču pisan -v-, na primer pri *dělavec*, smo ga tudi mi pisali. Kjer pa je bil »historično« izpričan -l-, ga je sprejel slovenski pravopis. Tudi s tega stališča je Miklošič za nas danes aktualen, čeprav se ga za čudo v žolčnih polemikah skrbno izogibajo. Morda se boje, da bi njegova avtoriteta še danes utegnila obveljati.

Miklošič se ni strinjal s pretirano slavizacijo. V posebnem članku je svaril Slovence pred ekstremi, kakor so bile Majarjeve vseslovanske slovnice. Toda slovenščina je bila zanj osrednji slovanski jezik in leksična slavizacija, ki se je po revoluciji 1848 tako razbohotila v knjižni slovenščini, je bil zanj samo umešten in celo potreben povratek k staremu.

Kljub vsemu je ostal za nas Miklošič v stoletnem zagrizenem boju, kje začne in kje neha slovenska individualnost, vzor zlate sredine. Pred svetom je bil naša velika afirmacija, doma pa je njegovo ime in njegova slava pomagala utrjevati narodno zavest med širokimi množicami. Takrat so nas imenovali narod filologov. Imel pa je za čuda malo slovenskih učencev, ki bi globlje posegli v dogajanje stroke, razen prezgodaj umrlega Oblaka in Štreklja. Za naslednika si je izbral kajkavca Jagića iz Varaždina, ki se je zares izkazal najbolj vrednega.

Brez dvoma je Miklošič poleg Prešerna največja slovenska osebnost devetnajstega stoletja. Nič manj globoko ni zaoral v usodo naroda, čeprav na drugačen način in zasluži, da bi se obeh velikanov stalno in z enako pieteto spominjali. Žal pa o Miklošiču še nimamo zadovoljivih študij, pokazalo se je celo, da niti njegova bibliografija ni v celoti zbrana. Vse, kar je napisal, bo treba ponovno in podrobno oceniti, preiskati vplive njegovih idej na celotni razvoj lingvistike in seveda izdati njegove zbrane spise (ali vsaj večji izbor). Vse to spada med bližnje naloge slovenske slavistike.

Tine Logar

ZANIMIVOSTI IZ SLOVENSKE DIALEKTOLOGIJE

1.

Razvoj praslovanskih nevtralnih konzontančnih *n-*, *nt-* in *s-* debel (*seme*, *tele*, *oko* itd.) je v slovenskem jeziku silno raznolik in zanimiv. Poglavitni vzrok za to je bilo dejstvo, da so samostalniki te vrste pri sklanjatvi izkazovali dve ali celo tri različne osnove (npr. *tele* : *telet-e*; *seme* : *semen-e*, *slovo* : *sloves-e* itd.) in da so sprva imeli tudi svojo lastno fleksijo s posebnimi obrazil, pri tem pa jih je bilo razmeroma malo. Zato je razumljivo, da se konzontančna fleksija kot posebna formalna kategorija v slovenskem jeziku ni ohranila, temveč so se ti samostalniki vključili v eno izmed bolj frekventnih fleksij, na drugi strani pa je umevno tudi to, da se je pri njih že zgodaj pojavila težnja, da bi se odpravile tudi komplikacije v zvezi z različnimi fleksijskimi osnovami in da bi se dve ali celo tri različne osnove pri sklanjatvi ene in iste besede skrčile na eno ali vsaj samo dve. V temle prispevku bi rad prav na kratko in shematično prikazal razvoj besede *oko* v slovenščini. Tudi ta beseda je bila v praslovanščini konzontančno deblo, ki je v fleksiji izkazovalo kar 3 različne osnove (*oko-* : *očes-* : *oč-*) in imelo posebna obrazila, značilna za srednja konzontančna debela (*očes-e*, *očes-i*, *očes-ьmъ* itd.). Posebnost tega samostalnika je bila še v tem, da je v dvojnini imel i-jevske končnice (*oči*, *očiju*, *očima*) in da se je namesto *le-te* v kasnejšem slovenskem razvoju pod vplivom enačbe *oči* — *kostí* uveljavila množina s svojimi končnicami (*oči*, *očí*, *očém*, *očéh*, *z očmi*).

1. Nedvomno najstarejša sprememba, ki je zadela besedo *oko* in konzontančna debela sploh, je bila v tem, da se je vključila v eno izmed bolj frekventnih fleksij. Večinoma je bila to nekdanja srednja o-fleksija (*město*, *senó*), po kateri se je pregibalo mnogo besed. Tako se je namesto nekdanjega *okó*, *očése*, *očési*,